

VAI LATVIEŠU *pekele* IR VĀCU AIZGUVUMS?

Latviešu valodas tezaurā, K. Mülenbacha un J. Endzelīna „Latviešu valodas vārdnīcā“ (=LVV) ir *pekele(s)*, *pekele(s)* un *pekele* ‘Bündelchen’ un *pekele* ‘Warenbündel eines jüdischen Hausierers’, *pekeles* ‘die Siebensachen, das Gepäck’: *vispirms sadzišu ruokā savas pekeles; paņem savas pekeles un nāc man līdz!* LVV ir arī no lietvārdiem *pekele* un *pekele* darināti darbības vārdi *pekelētiēs*, *pekelētiēs* ‘seine Sachen packen (zur Abreise oder zum Umzug)’. LVV papildinājumos un labojumos ir vārds *pekeles*: *man tā pekele* (die Siebensachen) *tik liela*, — *kur es varu aiziet! sazalasi ... visas savas pekelītes* (*grabažiņas, panariņas*). Šim vārdam ir pielikta piezīme: Nach Schwers Unters. 87 aus dem balt. d. *Päckel*. J. Zēversa pētījumā „Sprachlich-kulturhistorische Untersuchung vornehmlich über den deutschen Einfluß m Lettischen“ (Leipzig, 1936), 87 lpp. ir *pekele* ‘Bündelchen’, *pekele* ‘Warenbündel eines jüdischen Hausierers’, *pekels* ‘riscus’ (Elger, Dict. 206) < balt.-d. *Päckel*. G. Elgera vārdnīcā „Dictionarium Polono-Latino-Lottaucum (Opus posthumus. In gratiam studiosae Iuventutis In lucem datum Vilnae 1683) ir par vārdu *pekels* šāda piezīme: Macloch /maclosiek/ murek/. Riscus, riscu. *Pekkels*.

J. Zēversa un J. Endzelīna apgalvojumu par to, ka *pekele* u.t.t. esot vācu aizguvums, ir vēlāk atkārtājuši arī citi latviešu valodas pētītāji. Tā piem. dialektoloģe Elga Kagaine konstatē savā kandidāta disertācijā „Ērgemes izloksnes vārdnīca. Ievads Ērgemes izloksnes leksikas pētīšanā un vārdnīcas 1. sējums“ (rokraksts 1971, 131. lpp.), ka šis vārds ir vācu (autores tradīcijā ģermāņu!) aizguvums. E. Kagaine parāda arī to, ka Ērgemes izloksnē ir vārdam *pekele* divas galvenās nozīmes. Ar pirmo nozīmi *pekele* ir ‘(sasaiņotas) mantas, lietas; mājas iekārtas, iedzīves priekšmeti; sainis, nasta’. Vārds tiek plaši lietots izloksnes pārstāvju valodā, piem. *bi gān traki — ku kurās pekeles izmētātas; šis ēsuot aizgāš pie šās a visu pekeli; es atnesīšu viēnu pekeli siēna*. Bez šīs nozīmes vārdam *pekele* ir Ērgemes izloksnē vēl reģistrēta otra nozīme ‘sīkas rūpes, darbošanās, nepatīkšanas’: *tūr tak i liēla pekele a tūo mēdu; i jāu liēla pekele a tiēm kustuōņim*.

Šim ģermāņu aizguvumam nevarēja būt par avotu kāds Baltijas vācu izloksnes vārds, kā ir uzskatīts J. Zēversa pētījumā. Baltijas vācu izloksnē *Päckel* nebija parasts vārds. Var šaubīties par to, vai šis vārds pavisam eksistēja Latvijas vāciešu sarunvalodā. Vārds nav reģistrēts V. Gutcaita (W. von Gutzeit) lielajā vārdnīcā „Wör-

terbuch der Deutschen Sprache Livlands“ I–IV (Riga 1859–1889). Vārdnīcā ir tikai *Päckchen*, zuweilen auch *Packchen* und *Päckchen*. In den Wagen wurden gelegt allerlei *Packchen* u. *Päckchen*, d. h. allerlei kleines Gepäck. Baltijas vācu izloksnē bija deminutīvi ar sufiksu *-l-* vispār ļoti reti. Jāievēro arī tas fakts, ka *pekels* eksistēja latviešu valodā jau 17. gadsimtā, kad Baltijas zemju vāciešu sarunvaloda bija galvenokārt lejasvācu valoda. Lejasvācu valoda lietoja vārdus *packe* un *pack* ‘Packen, Bündel’ (K. Schiller–A. Lübben, Mittelniederdeutsches Wörterbuch, Bremen, 1875–1881).

Deminutīvi ar sufiksu *-l-* ir vispārīgi vienā citā ģermāņu valodā, ebreju valodā. Visi fakti runā par to, ka latviešu *pekele* ir tieši ebreju aizguvums. Ebreju vārds ir reģistrēts piem. H. L. Štraka (H. L. Strack) vārdnīcā „Jüdisches Wörterbuch mit besonderer Berücksichtigung der gegenwärtig in Polen üblichen Ausdrücke“ (Leipzig 1916): *pak* ‘Packen, Paket’, *pekel*, dsk. *peklex* ‘Pack(en) z.B. von den Warenpacken des Hausierers’. Baltijas zemju ebreju izloksnē ir *pekl* ‘pauna, sainis’ un *pekale*, *pekele* ‘pauniņa, sainītis’. Ebreju valodā ir divas deminutivitātes pakāpes: *pekl*, *pekel* ir vispirms ‘mazā pauna’ un *pekele*, *pekale* ir ‘pauniņa’ (tāpat piem. *hun* ‘vista’, *hindl* ‘mazā vista’ un *hindele* ‘vistiņa’). Kā visur, tā arī Baltijas zemju ebreju izloksnē *pekl*, *pekele*, *pekale* ir īpaši ‘ebreju suselnieku, pauninieku pauna’: *a pekl mit sxeire* ‘Warenbündel, preču pauna’. Jāņem vērā arī fakts, ka latviešu valodā *pekele* ir izloksnēs tieši ebreju suselnieku pauna (LVV). Latviešu valodā aizguvums ir dabūjis dažas jaunās nozīmes, kas trūkst ebreju valodā. To parāda Ērgemes izloksnes piemēri. Ebreju valodā ir vārdiem *pekl*, *pekele* tomēr arī nozīmes, ‘rūpes, raizes, bažas, skumjas, grūtums’: *main zūn hot a gutn pekale ict* ‘manam dēlam ir tagad lielas raizes’; *vos far a pekale!* ‘kas par bažām!’; *a pekl cores = a sax cores* ‘daudz raizes’; *jēder hot zain pekale* ‘katram ir savas bēdas’ (Tartu ebreju izloksnē).

Latvijā ebreji sāka ieceļot 16. gadsimtā, vispirms Piltenes novadā un Kurzemes hercogistē. Tātad ir arī hronoloģiski pilnīgi iespējams, ka jau 17. gadsimtā latviešu valodā varēja eksistēt ebreju aizguvums *pekels*. Tā kā senos laikos ebreji nodarbojās galvenokārt arsktirdzniecību un sīkamatniecību, ebreju pauninieki ar savām *pekelēm* bija latviešu lauciniekiem labi pazīstami.

IST LETTISCHES *pekele* EIN DEUTSCHES LEHNWORT?

Zusammenfassung

Im Lettischen heißt *pekele*, *pekele* oder *pekels* ‘Bündelchen, Warenbündel eines jüdischen Hausierers, die Siebensachen, das Gepäck usw.’, aber auch ‘Sorge, Kummernis, Schwierigkeit, Mühe’. Nach J. Schwerts und J. Endzelins soll das Wort *pekele* dem Deutschen entlehnt sein. Der Unterzeichnete ist aber der Meinung, daß dieses lettische Wort aus dem Jiddischen stammt, wo *pekl*, *pekale*, *pekele* ‘Bündelchen, Warenbündel eines Hausierers’, aber auch ‘Mühe, Sorge, Kummernis’ bedeutet.